

PRAVOSUDNI SISTEM U TRANZICIJSKIM EKONOMIJAMA

UDK: 336.1/.5+657

Originalni naučni rad

Rezime

Tranzicije iz socijalizma u kapitalizam u srednjoj i istočnoj Evropi baltičkim zemljama ili komonveltu nezavisnih zemalja, zahteva fundamentalnu preorijentaciju pravnih i sudskih institucija. Najveći deo pravne strukture u ovim zemljama, činili su administrativni zakon i institucije uključujući državnu arbitražu. Tranzicija iz socijalizma u kapitalizam zahteva dramatične promene u pogledu pravnih i sudskih institucija, veći stepen nezavisnosti od državne vlasti, nove uloge i sposobnost sudija, tužilaca i advokata, kao i brzo jačanje institucionalnih kapaciteta za efikasno i efektivno rešavanje pravnih slučajeva.

Ključne reči: tranzicija, pravosudni sistem, tržište.

Uvod

Analitičko-empirijskim praćenjem pravosudnog sistema i njegove reforme u tranzicijskim zemljama, dolazimo do toga da su funkcionalne pravne i sudske institucije od kritičkog značaja za privredni rast i smanjenje siromaštva u uslovima tržišne ekonomije. One definišu pravila po kojima funkcioniše tržište i

¹ Ana Koprivica, dipl. pravnik, Privredni sud u Kragujevcu, Trg slobode br. 3, Kragujevac.: ana.koprivica@gmail.com

predstavljaju sredstvo za rešavanje sporova, zaštitu ekonomskih i socijalnih prava i pozivanje vlasti na odgovornost za njihov rad. Sistem tržišnog privređivanja i tržište ne mogu da funkcionišu bez precizno definisanih svojinskih prava. To je ključni uslov i imperativ deblokade našeg ekonomskog sistema (Ratković Abramović, 2007).

Proces pridruživanja Evropskoj uniji, bio je glavni pokretač reforme pravosuđa, iako u najvećem broju zemalja nije polagano dovoljno pažnje na transparentnost i široko učešće u reformi. Kao osnov za reformisano pravosuđe je upravo postojanje nezavisnih institucija koje će predstavljati nužnu sponu između vlasti i građana, slobodan i jedinstven sistem za ostvarivanje prava građana. Prema modelu slobode, kao obliku pravde koja se definiše kao neškodljivost drugome (*alterum non laedere*), sloboda podrazumeva “da se može činiti sve što drugome ne škodi” (francuska revolucionarna deklaracija). Ovakav pojam slobode znači samoograničenje ljudi u odnosu na druge, poštovanje moralnih normi koje integrišu priznavanje slobode drugih i ukidanje svakog oblika samovolje kao negacije slobode (Rakić Vodenić, 2018).

Reforma pravosudnog sistema kao društveni problem

Opšte je poznato da su početkom devedesetih godina prošlog veka, pomenute zemlje bile suočene sa izazovom tranzicije. Međutim, na samom početku i domaći reformatori i veći deo međunarodne zajednice, u početku su veći akcenat stavljali na političku transformaciju, makroekonomsku stabilnost i osnovne

strukture reforme (uključujući privatizaciju) u odnosu na dugoročne potrebe u pogledu izgradnje kapaciteta.

U tako nesređenom okruženju, stvaranje i jačanje pravnih i sudskih institucija imalo je manji prioritet u odnosu na donošenje zakona i uredbi koji su trebali da produže i omoguće strukturne reforme pravosudnog sistema.

Analizom ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine i postojećih pravosudnih sistema u BiH te upoređivanjem sa zemljama regije s obzirom na bitne kriterijume, kao što su broj sudija, broj sudova, ažurnost rada i drugo, pokušaćemo doći do zaključka koji bi trebao pomoći prilikom rada na novoj pravosudnoj reformi koja mora dovesti do toga da građani BiH, bez obzira na pluralitet pravosudnih sistema, mogu i trebaju očekivati delotvorniji pravosudni sastav koji će osigurati vladavinu prava kao i to da građani od sudova s pravom očekuju identična rešenja za identične probleme i sporove (Martinović, 2015).

Pojam pravne države predrasmeva i to da pravna država garantuje građanima pravnu sigurnost. Iz navedenoga proističe da se pojedinac može pouzdati u značenje i predvidivost pozitivnih pravnih propisa kao i u prava i obveze koje proizlaze iz tih propisa (Steiner, Ademović, 2010).

Zatim je preduzet jedan broj ranih reformi sudstva, koje su u velikom broju slučajeva bile podržane od stranih donatora. Težište je obično stavljano na stvaranje nezavisnog i depolitizovanog sudstva koje nije pod kontrolom države i koje može vršiti ulogu bastiona novoosvojenih političkih i građanskih prava. Svi međunarodni instrumenti koji obezbeđuju osnovne elemente vladavine prava daju jasnu prednost principu

nezavisnih i nepristrasnih sudova, predviđenih zakonom. Suštinski elementi nezavisnosti sudstva uključuju: proceduru utvrđivanja činjenica, institucionalnu organizaciju suda, proceduru za izbor sudija, zaštitu i garanciju nezavisnosti sudija, njihovu kompetentnost i njihova ovlašćenja (Flajner, 2009).

Pored rada na formulaciji i usvajanju stava koji podržava princip nezavisnog sudstva, u naporima na promovisanju nezavisnog sudstva, težište je stavljeno na jedan broj formalnih aspekata sudskog sistema kao što su postavljanje, mandat, smenjivanje sudija i disciplinskih procedura za sudije, stvaranje instituta za obuku pod nadzorom sudija. Tranzicijske zemlje su takođe stvorile nove specijalizovane ustavne sudove s' međunarodnim sudijama u funkciji jačanja odgovornosti vlade za svoj rad i institucionalizovanja zaštite građanskih i političkih prava.

Indikativno je da je u devedesetim godinama prošlog veka uspostavljanje sudske nezavisnosti imalo primat u odnosu na efikasnost i odgovornost sudova. I pored toga što podaci pokazuju da još uvijek treba dosta toga uraditi da sudovi budu brzi, finansijski pristupačni, efektivni, pravedni i poštjeni.

Građani i preduzeća u većini zemalja smatraju da su sudovi spori i skupi, a podaci o vremenu koje je potrebno da bi se naplatio dug preko suda podržavaju to mišljenje. Svega oko jedne četvrtine od ukupno 6.000 preduzeća iz 26 zemalja u tranziciji anketirani 2002. godine, smatra da su sudovi pravedni. A u anketama šire javnosti o korupciji, često se među institucijama za koje se smatra da su najkorumpiranije, navode sudovi. Zatim, manje od 40% preduzeća anketiranih u istoj godini, smatra da su sudovi sposobni da sprovedu svoje odluke.

Međutim, poslednjih pet godina, zemlje u tranziciji uključujući i BiH, iskazuju potražnju za reformom pravosuđa. To u centar pažnje stavlja prvo problem kapaciteta sudova i sugeriše isplativost i održivost daljih reformi i izgradnje kapaciteta. Ekonomski aspekt funkcionisanja sudskog sistema u Bosni i Hercegovini je složen i višestran, što implicira postojanje ne samo jednog razloga ili uskog ekonomskog pogleda na ekonomsko-finansijske mogućnosti unapređenja sudskog sistema. Osnova ovakvog pogleda je vezana za način na koji sudije, službenici suda, pa čak i pravnici i parnične stranke razmišljaju o pravosudnom sistemu. Previše se pažnje pridaje pravilima, a ni blizu dovoljno postizanju konkretnih rezultata.

Pravovremenost je potcenjena, kako u proceduralnim zakonima, tako i u stavovima ljudi. Pravično i pravovremeno rešavanje predmeta rezultira visoku efikasnost i dobro pružanje usluga javnosti, što se može apostrofirati time, da je lako pojedine zadatke delegirati na drugo osoblje, ali se odgovornost ne može delegira (Purić, Savić Božić, 2016).

U toj situaciji centralno pitanje je bilo pitanje prioriteta i redosleda u BiH, pošto su kapaciteti bili relativno slabi, najviši prioriteti obuhvatali su kontinuirane strukturne reforme što uključuje poseban napor na jačanju nezavisnosti i odgovornosti. Zatim to uključuje osnovne investicije u kapacitete, kao što su testiranje sudija za osiguranje njihove kompetentnosti, obnavljanje jednog broja sudskih zgrada kako bi se dobio funkcionalniji prostor, obezbeđenje računarske infrastrukture za razmenu informacija i finansiranje zapošljavanja službenika ili administrativnog osoblja da se rastereti posao sudije.

Ipak, velika potražnja i insistiranje na reformi pravosuđa ne predstavlja garanciju protiv ponovnog zapadanja u probleme i kontinuirani fokus na reformama ne mora uvek biti garant njegove nezavisnosti. U sadašnjim uslovima poodmakle tranzicije, samo bi sveobuhvatne strategije reforme: nezavisnost, odgovornost, efikasnost u radu sudstva, mehanizmi za rešavanje sporova i plan i rad povezivanja profesija (kao što su advokatske komora, sudski izvršitelji i notari) mogu dati rezultate.

Kao što se vidi, preostaje još dosta posla na reformi pravosuđa, jer efikasno funkcionisanje pravnih i sudskih institucija, je najviši prioritet koji zasluži nepodeljenu pažnju.

Značajan napredak u reformi pravosuđa u BiH zabeležen je, kada je za relativno kratko vreme, uspostavljen, npr. disciplinski sistem za sudije i tužioce koji funkcioniše i prvi je ovakve vrste u regiji. Sem toga, svi državni organi podržavaju ulogu Kancelarije disciplinskog tužioca i Visokog sudskog i tužilačkog veća, kojom se od sudija očekuje visok nivo profesionalnosti. Svi zvaničnici cene važnost sudske nezavisnosti u očuvanju i održanju poverenja javnosti u pravosuđe. Takođe, svesni su da se disciplinski sistem tek razvija. Približen je kao institucija, a njegova uloga da čini sastavni deo odgovornog pravosuđa nailazi na podršku.

Sva dosadašnja empirijska istraživanja govore da je poverenje za pravosuđe malo, zato se ispituju uzroci koji na njega utiču. Na poverenje u njih utiču mnogobrojni kako spoljni tako i unutrašnji činioci. Ključni spoljni činioci su: istorijsko nasleđe, politički pritisci, neizvršavanje sudskih odluka, poštovanje zakona, prebacivanje odgovornosti političke vlasti na sudsku, javno komentarisane odluke sudova, pretnja lustracijom, medijski

pritisak, efikasnost rada tužilaštva i efikasnost rada policije. Unutrašnji faktori koji utiču na poverenje u sudstvo su: kompetentnost sudija, način sprovođenja kaznene politike, način korišćenja diskrecionih ovlašćenja od strane sudija, problemi u komunikaciji sudskih instanci, činjenje i nečinjenje sudskih zvaničnika kako tokom sudskog postupka tako i upletenost u finansijske, kriminalne ili korupcionaške afere njegovih delatnika i slično (Vuković, 2007).

Kako bi se vratilo poverenje javnosti u pravosuđe, javnost mora biti potpuno informisana o ulozi disciplinskog sistema, kako on funkcioniše i koja su ograničenja vlasti. Javnost takođe mora biti informisana o standardima koji se očekuju od sudija. Kada javnost bude bolje informisana o merama koje postoje da se se osigura odgovornost, imaće veće poštovanje prema pravosuđu.

Ekonomsko – reformatorske dileme

Evolutivnim ili kvantitativnim društvenim promenama podrazumevaju se sitne i postepene promene u društvu, državi i pravu, odnosno promene kojima se ne menja suština i osnova određenog društva, određene države ili određenog prava. Evolutivne promene su svakodnevne i njihovim dužim praćenjem mogu se utvrditi određene zakonitosti. Te promene mogu da budu veoma ozbiljne što se zahvaljujući nauci i naučnim rezultatima relativno lako utvrđuje i dokazuje. Posebnu važnost imaju promene značajne za državu i pravo, poput reforme, državnog udara i puča (Kulić, Kulić, 2015).

Ekonomska reforma i izgradnja održivih demokratskih institucija su ključne odrednice i imperativni zadaci pred državama Balkana.

Nameće se da je ključni problem, zaštita osnovnih ljudskih prava i etničkih identiteta u tranzicijskom vremenu nastanka i izgradnje država, imajući u vidu Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija proglasila 10.decembra 1948, koja ima za cilj da obezbedi opšte i delotvorno priznanje i poštovanje prava proklamovanih u njoj, kao i to da cilj Saveta Evrope predstavlja postizanje većeg jedinstva između njegovih članica, očuvanje i razvijanje osnovnih ljudskih prava i sloboda jedan od načina na koji tom cilju treba stremiti (Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda).

Pretnja, koju proces stvaranja novih Balkanskih država predstavlja zbog nedovoljne pažnje pružene različitim etničkim grupama koje žive na određenim teritorijama, može staviti ozbiljne prepreke pred proces demokratske stabilizacije i izgradnje institucija, bez kojih je nemoguć paralelni proces reformi i privrednog oporavka.

Osnovna pretpostavka reformi je vladavina prava, a uslov za sprovođenje zakona je efikasna država koja će ih sprovesti u delo. Na temelju mjerodavne sudske prakse Europskog suda za ljudska prava, Venecijanska komisija¹⁴ utvrdila je sledeći niz važnih i zajedničkih i opštih obeležja vladavine prava koji zasigurno nije potpun: a) zakonitost (uključujući transparentan, pouzdan i demokratski proces donošenja zakona) b) pravna sigurnost c) zabrana proizvoljnosti d) pristup pravosuđu pred nezavisnim i nepristrasnim sudovima e) poštovanje ljudskih prava, nediskriminacija i jednakost pred zakonom. Mogu se pronaći politički modeli organizacije koji će zadovoljiti potrebe svih stanovnika određene države, jer bez konsenzusa na političkom

planu nemoguće je ući u zadatak Balkanske današnjice: evropske integracije. Zbog toga, istraživanje tranzicije na Balkanu suočava se sa specijalnim, češće nego sa fundamentalnim problemima.

Ubrzani institucionalni i ekonomski oporavak nije moguć bez reintegracije u međunarodne političke, finansijske i trgovinske institucije, s posebnim senzibilitetom ka pitanju EU, jer bez članstva u tim institucijama nijedna balkanska zemlja, time ni Bosna i Hercegovina ne bi imala ni ekonomsku ni političku budućnost. Ako uporedimo parametre s onima iz evropskih zemalja, dolazimo do zaključka da, iako imamo broj sudova u odnosu na 100.000 stanovnika (2,4 suda na 100.000 stanovnika) znatno viši nego li je prosek u Europskoj uniji, a broj profesionalnih sudija takođe je veći nego u Europskoj uniji (u BiH broj sudija na 100.000 stanovnika 2236, a u EU 19,6), dok je sama delotvornost sudstva (stupanj ažurnosti) znatno manja (98%) u odnosu na zemlje Europske unije gde je ovaj stupanj veći od 100%, tako da se tokom jedne kalendarske godine reši više predmeta nego što ih se primi, dok je u BiH stanje suprotno. Prema tome, odrednice pravca u kome se kreću zemlje regiona su odavno jasne, ali brzina pristupanja ispunjavanju određenih kriterijuma mora biti u saglasnosti sa jasnom razvojnom strategijom svake pojedine države.

Veoma bitan momenat svake reforme jeste socijalna dimenzija, u kojoj se moraju obezbediti stabilne stope državnog rasta, a posebnu pažnju obratiti na nezaposlenost, restruktuiranje tržišta rada, kao i reforme pravosuđa, zdravstva, školstva, penzionog i sistema socijalne zaštite. Ovi-socioekonomski momenti su ključni za javnu podršku reformatorskoj vladi koja ih

mora doneti u prvom marketinškom planu, a fokusirati se na ekonomski rast i razvoj kao prioritetan uslov za međunarodno partnerstvo na ravnopravnim osnovama.

U postupku ispunjavanja uslova za pristup u članstvo Europske unije, kao uslov gospodarskoga opstanka Evropsko veće je ustanovilo Kopenhagenske kriterijume, te dodatne kriterijume iz Madrida 1995. Godine kojim se još proširuju kriterijumi iz Kopenhagena (Meškić, 2011).

Reč je o dodatnom kriterijumu za članstvo u EU kriterijumima iz Kopenhagena (1993). Ovaj kriterijum se odnosi na prilagođavanje administrativne structure s ciljem stvaranja uslova za postupnu i skladnu integraciju. Podrazumeva jačanje administrativne sposobnosti i stvaranje efikasnog državnog sistema uprave za sprovođenje *acquis communautaire* i drugih obaveza koje proizilaze iz članstva EU (Direkcija za evropske integracije).

Kopenhagenski kriterijumi iz 1993. godine postavljaju tri bitna uslova za članstvo u EU:

- stabilne državne institucije, poštovanje demografskih principa, vladavina prava;
- efikasna tržišna ekonomija i sposobnost privrede da izdrži konkurenciju na tržištu Unije;
- pristajanje na sprovođenje ciljeva političke, monetarne i ekonomske unije.

Svaki od ovih zadataka je merljiv i vrlo kompleksan. U prvoj fazi su najbitniji oni koji vode ka zadovoljavanju uslova za članstvo u međunarodnim asocijacijama i organizacijama. Ako problem razvoja demokratskih i političkih institucija i vladavinu prava za trenutak ostavimo po strani, preostaje nam reformatorski

prelazak na tržišni model ekonomije: transformacija vlasništva, razvoj finansijskog tržišta, razvoj tržišta radne snage, država i usluga, liberalizacije spoljne trgovine. Ta reforma je neophodna u cilju ekonomskog razvoja i rasta ekonomije na što bi se vlada trebala fokusirati.

Izbor razvojne politike ključan je za ekonomski poravak zemlje. Službene teorije koje služe kao osnove za rast i razvoj razvijenih privreda, nemaju veliki uticaj u uslovima nerazvijenosti, zbog specifičnosti nerazvijenih zemalja, među kojima su najbitnije: veličina tržišta, mali potencijal proizvodnje i potrošnje, niske industrijalizacije, loše infrastrukture. Ovakve strukture zemalja traže urgentne i fokusirane investicije kojih nema. Nerazvijenost mora biti shvaćena kao rezultat kumulativnih efekata (istorijskih, političkih, ekonomskih) sa izraženim barijerama u domenu ponude i potražnje razvoja. Neoklasika nije primjenjiva, mada se čini da međunarodne finansijske institucije insistiraju baš na njima, pa je razrada specifičnih teorija bila neophodna, a u centar pažnje istraživanja su stavljeni inostrana investiciona pomoć, uloge države, liberalizacija spoljne trgovine, ulaganje u sudske resurse...

Najpoznatije teorije koje su izgrađene specifično za izlazak iz dubokih ekonomskih kriza su Teorije širenja kapitalističkog centra i Strukturalistička teorija. Teorije širenja kapitalističkog centra fokusiraju se na barijere privrednom rastu u sferi ponude kapitala, a ne na nisku tražnju za investicijama i na hroničan deficit valute. Među teorijama širenja kapitalističkog centra najznačajnije su Teorija velikog udara (Rozenštajn Rodan): Veliki investicioni udar pod državnom kontrolom prvo na

infrastrukturu, potom proizvodni sektor, što bi prouzrokovalo rast određene tražnje i vidljivih efekata na nacionalni dohodak, čemu vodi proizvodnja u velikim zemljama. Investicije bi bile pokrivene deficitnim finansiranjem, na bazi povećane ponude novca i javnih rashoda u javne investicije.

Teorija nebalansiranog razvoja (verzije teorije velikog udara) prednost daje investicionom udaru na krupne privredne projekte u lakoj industriji, što će dovesti do dinamičke neravnoteže, koja dovodi do kontinuiranih pritisaka na privredu i radikalnijeg povećanja stope rasta.

Strukturalistička teorija (Raul Prebiš) tvrdi da je glavna prepreka razvoju nerazvijenih, upravo neefikasno korišćenje raspoloživih resursa, što je rezultat imperfektnosti tržišta i državne intervencije na alokaciju resursa u granskom i prostornom smislu. Ova teorija je dopunjena problemima nejednakosti, rasta siromaštva, te uticajem na položaj nerazvijenih ekonomija, čime je prerasla u novu teoriju, tzv. Teoriju zavisnosti.

Ukratko, sve je ovo teorija, a izbor jedne od njih je rizik u koji se svaka vlada svesno upušta. Najopasniji rizik je nemati strategiju i politiku razvoja. Iz perspektive ovih teorija, čini se da je harmonizacije ka EU standardima u suprotnosti sa elementima razvojnih strategija. EU standardi su krojeni za visoko razvijene zemlje i olakim pristupanjem njima može se doći do suprotnog efekta.

Tri interesantne konfliktne oblasti su: tržište radne snage, reforma pravosuđa i nominalna makroekonomska stabilnost. Od zemalja koje žele da postanu članice EU, očekuje se da usvoje standarde iz oblasti tržišta radne snage što je većina zemalja i

uradila. Realizacija tih propisa je veoma diskutabilna. Jedna od analiza bugarskog tržišta rada pokazala je da podržavanje EU standarda iz oblasti uslova rada zahteva resurse kao i administrativne kapacitete koji ili nisu raspoloživi ili je potreban poseban dodatni napor da se obezbede.

Konfliktna oblast je i reforma pravosuđa. To pitanje postaje konfliktna zona između države, koja pod međunarodnim pritiskom usvaja standarde koji nisu prijemčivi dotadašnjem pravosudnom sistemu. Debata postaje večna u ovoj oblasti i vodi se oko toga kako zaštititi dignitet nezavisnog pravosuđa od strogog patronata i tretmana međunarodnih mentora. Zbog ovakvih debata, često se zanemaruju efekti ekonomskih reformi u pravosuđu, uloga države u njima a preveliki značaj daje se međunarodnom faktoru, što uništava ideju o mogućnosti izvorne reforme nezavisnog pravosuđa.

Zbog napred rečenog, procene realnih želja, mogućnosti i konzistentnih strategija za dolazak do cilja je ključni set pitanja pred vladom Bosne i Hercegovine a bez studioznog i pravovremenog odgovora na njih put Evropskih integracija može postati neželjno lutanje po Šengenskoj periferiji.

Reforma sudstva – rezultati i ishodi

Ekonomski progres je pretpostavka i uslov rasta i razvoja ljudskog društva. Kada govorimo o ekonomskom aspektu funkcionisanja sudskog sistema u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj, ne možemo ovaj sistem svesti samo na jedan razlog – ekonomski. Naime , poenta je u tome kako sudije, službenici suda, pravnici i parnične stranke razmišljaju o pravosudnom sistemu. Previše se

pažnje pridaje pravilima, a ni blizu dovoljno postizanju konkretnih rezultata. Pritom je potcenjena pravovremenost u proceduralnim zakonima, što izaziva i promene u stavovima suda. Nezavisnost pravosuđa podrazumeva i odgovornost pravosudnog sistema za ostvarene rezultate. Praćenje rezultata rada pravosuđa sa aspekta efikasnosti, kvaliteta i pristupa pravdi je relativno noviji trend, koji se postepeno razvijao i unapređivao, kao posledica zahteva društva i građana da država racionalnije troši budžetska sredstva (Matić Bošković, 2014).

Svedoci smo da su reforme pravosudnog sistema u Bosni i Hercegovini stalna tema javnog i političkog života u BiH. Zašto? Odgovor je i lak i težak: Međunarodni akteri su najavljivali ovu reformu kao istorijsku, jer bi je pratio čitav region – nasuprot tome, zamišljeni proces odvijao drugačije i dobijeo nepredviđene dimenzije.

Samo akteri – sudije i tužioci, bili su primorani da se odreknu svojih pozicija i prođu kroz proces provere. Naravno, opravdanje se uvijek nađe: Ovaj proces je neizbežan, jer su ljudi u sudstvu korumpirani, pod okriljem su različitih političkih opcija, povezani su sa raznim interesnim grupama... Zaboravlja se, međutim, da su vrlo strogom monitoringu bili podvrgnuti i mnogobrojni savesni ljudi. Bilo kako bilo, kao rezultat dobili smo najobuhvatnije pravosudne reforme u ovom regionu koje bi mogle da posluže kao šlagort drugim državama koje reformišu svoje pravosudne sisteme da bi ispunile EU standarde.

Hoće li se to zaista desiti ostaje da se vidi, jer je primenjeni sistem reizbora učinio pravni sistem zavisnim od međunarodnih posmatrača u Bosni i Hercegovini. Nadalje, pravosudne reforme

su ugrožene gomilanjem predmeta i kašnjenjem četvrtine sudskih postupaka koji su u toku. Dokaz da reforma nije kao ishod donela poboljšanje, jesu pritužbe pravosuđa koje su se kroz NSK konkretizovale kroz konkretne žalbe stanovništva. S jedne strane, to je bilo dobro jer je određeni broj viših službenika bio sklonjen sa položaja koji su zauzimali, zahvaljujući upravo ovoj mjeri, ali sa druge strane, to je odavalo opštu lošu sliku o svima.

Ta loša slika dosta proističe iz žestokog rata koji se vodio u Bosni i Hercegovini od 1992-1995, a koji je, što se sudskog sistema tiče, doneo u istoriji nepoznatu situaciju. Uspostavljene su, zapravo, pravosudne strukture u kojima su dominirale tri etničke grupe, potpuno zavisne od imputa iz tri etno-nacionalističke političke stranke koje su stavile imenovanje sudije pod svoju kontrolu.

Zbog svega rečenog, bilo je neophodno proći bolan proces reizbora kroz proveru biografija svih sudija i tužilaca. To radi visoko sudsko i tužilaško veće, nezavisno telo koje vrši nadzor imenovanja pravosudnih kadrova. Kad posmatramo ovo telo, ne možemo reći da rezultati njegovog rada nisu bili dobri, niti da nisu doveli do pozitivnog ishoda.

Međutim, ono što se opet nameće kao loše, jeste vreme koje je bilo potrebno da bi se ovaj proces reizbora doveo do kraja. Bilo je potrebno dve godine da Nezavisna sudska komisija proveri sudije i tužioce, njihovu prošlost, posedovanje imovine, političke veze, stranačku i nestranačku naklonost, sklonost korupciji... Inače, mnogi ovaj period upoređuju sa situacijom koja je postojala u Saveznoj Republici Nemačkoj poslije ujedinjenja. Kao što je ovoj zemlji trebalo vremena i vremena da vrati poverenje u institucije

tako je i u Bosni i Hercegovini ovaj proces višegodišnja borba da se otkriju modeli zloupotreba.

Ishod je bio vrlo egzaktna, jer se krenulo od egzaktna baze podataka Nezavisne sudske komisije u kojoj se nalaze informacije o svim kandidatima. Naravno, baza je bila zasnovana na saradnji sa Tribunalom za ratne zločine u Hagu, NATO-mirovnim snagama, OEBS-om i ostalim međunarodnim civilnim agencijama koje su smestene u BiH. Egzaktnost je potkrepljena činjenicom da su dobijene informacije upoređivane sa prijavnim formularima koje su sudije, tužioci i ostali kandidati morali da podnesu. Formulari su sadržali podatke o njihovom obrazovanju, imovini, porodicama, aktivnostima za vrijeme rata. Prosečna aplikacija za jednog sudiju ima čak 55 strana. Šta je revizija pokazala? Mito i korupcija nisu bili, kao što je običan građanin mislio, „opšta slika“. Nisu svi bili korumpirani, ali određeni broj viših službenika u pravosuđu ipak su sklonjeni sa položaja. U završnom izveštaju Nezavisne komisije imenovani su tužioci i sudije iz čitave zemlje, težina njihovih prekršaja, uključujući npr. ometanje krivičnih istraga, kršenje imovinskih zakona, pa čak i rad pod uticajem alkohola. Navedeni su načini podmićivanja, iznos traženog mita i time je po prvi put javnosti dat uvid u jednu strogo čuvanu oblast – nezavisno pravosuđe.

Nakon analize efekata revizije, situacija u Bosni i Hercegovini je bar približno jednaka zemljama u tranziciji u kojima je ovaj proces odavno završen. Sudije, nakon provedenog anketiranja, tvrde da je pravni sistem sada uglavnom oslobođen mešanja nacionalističkih političkih stranaka. Nijedan sudija ili tužilac ne može više biti član političke stranke, a osnovana je i Kancelarija

disciplinskog tužioca, koji ispituje pritužbe koje se odnose na politički uticaj i korupciju. Posebno je važna uloga nadležnog suda, kao nezavisnog i samostalnog državnog organa, koji kroz odlučivanje o primeni i nadzoru nad sprovođenjem mera treba da obezbedi zakonitost, te da se na taj način ostvari svrha primene, odnosno otklone okolnosti koje su dovele u pitanje normalno funkcionisanje države, a ne da postanu sredstvo diktature i eliminisanja političkih protivnika.

I na kraju, bez obzira na pozitivan ishod, ostaje neminovna sumnja: Naime, građane BiH muči to što reforme produbljuju zavisnost od međunarodne zajednice, OHR-a, posebno kao poslednje organizacije koja implementira mir. Tako ostaje sumnja: Da li sudstvo BiH nakon svih „čistki“, revizije i novog rađanja može biti nezavisno ako OHR svakodnevno kontroliše funkcionisanje sudova?

Vratimo se ekonomiji da bi došli do odgovora: Pravosuđe BiH još je u velikoj meri zavisno od međunarodnih finansija. Drugim rečima, reforma pravosuđa u Bosni i Hercegovini biće završena tek kada sudstvo bude kroz finansiranje potpuno naslonjeno na državni budžet.

Stoga, navodimo izjavu pravog eksperta Tima Hjuza: „Mada nijedan pravosudni sistem nije savršen, ako pogledate druge zemlje na Balkanu, videćete da Bosna predstavlja najuzorniji primer u regionu.“

Zaključak

Samoupravni privredni sistem u socijalističkim zemljama nije uspeo da obezbedi adekvatan privredni razvoj, čime su

privredno sistemske promene postale nužnost. To znači da privrede nekadašnjih socijalističkih zemalja imaju potrebu da se pre svega vlasnički transformišu, radi razgraničavanja prava svojine i odlučivanja po osnovu tog prava i da se uključe u globalnu konkurenciju sa novim pravilima igre, uz jasno utvrđene ciljeve i strategije sopstvenog razvoja. To ujedno postaje jedno od važnijih pitanja za utvrđivanje značaja tranzicije u cilju stvaranja novih strategija, kojima je potrebno pokrenuti privredni rast i razvoj.

Tranzicija kao reformska strategija pretvaranja (transformacije) socijalističkih privreda i njihovog prestrukturiranja u otvorene tržišne privrede, kao i njihovo ravnopravno uključivanje u konkurenciju na svetskom tržištu, iako zasnovana na brojnim protivrečnostima u poslovnim sistemima, treba da obezbedi ekonomski otvoreno tržište, koje pokazuje spremnost za saradnju sa stranim investitorima, koji će uticati na životni standard naših građana.

Da bismo prešli na tržišnu privredu i stvorili institucije podobne za funkcionisanje pravne države I ostvarivanja demokratskih prava građana, prava sudska vlast bi upravo trebalo da označava jednu potpuno nezavisnu sferu, u kome bi suđenje bilo prepušteno isključivo sudovima. Bilo kakvo mešanje, formalno ili neformalno, koje seže od direktnog mešanja pa do neprimerenog komentarisanja i najavljivanja određenih želja, sa tim je potpuno nespojivo.

Literatura

1. Rakić Vodinelić, V. 2018. Ustavni amandmani o pravosuđu.

2. Vučić, N. Ekonomska istorija sveta, Ekonomski fakultet, Beograd
3. Jakšić, M. 2004. PC Ekonomija, CD-ROM, Ekonomski fakultet, Beograd
4. Nacionalna strategija reforme pravosuđa, Ministarstvo pravde, 2013. godine
5. Evropske integracije, pravo, sloboda i bezbednost, Kriminalističko-policijska akademija, Fondacija „Hans Zajdel“, Beograd, 2016. godine
6. Ustav Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BIH“ br.25/2005, Amandaman i Zakon o sudovima u federaciji Bosne i Hercegovine
7. Kulić, Ž., Kulić, M. 2015. Uvod u pravo, Evropski Univerzitet, BRČKO DISTRIKT, BIH.
8. Milošević, G. 2016. Osnovi ekonomije, Novi Sad.
9. Matić-Bošković, M. 2017. Reizbor nosilaca pravosudnih funkcija u zemljama u tranziciji – uspešan instrument ili tačka političkog uticaja, Strani pravni život, br. 4, str. 137-155
10. Radovanov, A. 2010. Karakteristike novog pravosudnog sistema i nužne pretpostavke za uspešnost reforme, Pravo – teorija i praksa, vol. 27, br. 7-8, str. 38-42.
11. Čavoški, A. 2009. Pravosudni sistem Evropske unije u svetlosti reformskog ugovora, Strani pravni život, br. 1, str. 73-85.
12. Matić Bošković, M., Nenadić, S. 2018. Evropski standardi u oblasti pravosuđa, Strani pravni život. br. 1, str. 39-56.

13. Mirković, V. 2017. Sudska kontrola specijalnih istražnih mera službi bezbednosti u Republici Srbiji, Nauka, bezbednost, Policija, vol. 22, br. 3, str. 89-105.
14. Matić Bošković, M. 2017. Upravljanje rezultatima rada kao deo odgovornosti pravosuđa, Stvarni pravni život, br. 2, str. 77-92.
15. Martinović, D. 2015. Potreba za reformom pravosudnih sistema u BiH.
16. Adenauer Stiftung, K. 2010. Usp. Christian Steiner – Nedim Ademović, Ustav Bosne i Hercegovine – komentar, Sarajevo, str. 89.
17. Izveštaj Venecijanske komisije od 4. 7. 2011., Studija broj 512/2009
18. Izveštaj Evropske komisije za efikasnost pravosuđa – CEPEJ.
19. Meškić, Z. 2011. Osnivanje Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine kao uslov za članstvo u Evropskoj uniji“, Sveska za javno pravo, Sarajevo, str. 118.
20. Direkcija za evropske integracije
21. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda
22. Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 2009. Vol.57, br.4, str. 93-120
23. Ratković Abramović, M. 2007. Preduzeća u funkciji tranzicije, Visoka poslovna škola, Beograd, vol. 12, br. 3, str. 609-620

24. Purić, S., Savić Božić, D. 2016. Raspored sudova u Bosni I Hercegovini i efikasnost sudova, Pravni fakultet, Univerzitet u Kragujevcu, vol. 62, br. 3, str. 79-91
25. Vuković, S. 2007. Problemi poverenja u pravosuđe, Institut društvenih nauka, Beograd, vol. 41, br. 4, str. 491-507

Ana Koprivica, M.A.

JUDICIAL SYSTEM IN TRANSITIONAL ECONOMIES

Original scientific paper

Abstract

The transition from socialism to capitalism in Central and Eastern Europe to the Baltic states or the Commonwealth of Independent States requires a fundamental reorientation of legal and judicial institutions. Most of the legal structure in these countries consisted of administrative law and institutions including state arbitration. The transition from socialism to capitalism requires dramatic changes in legal and judicial institutions, greater independence from state power, new roles and abilities of judges, prosecutors and lawyers, and rapid strengthening of institutional capacity to resolve legal cases efficiently and effectively.

Keywords: transition, judicial system, market.

Datum prijema (Date received): 28.06.2021.

Datum prihvatanja (Date accepted): 11.09.2021.